

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ В ЦЕНТРАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ АРХІВАХ УКРАЇНИ

Сьогодні в академічному середовищі не вшухають дискусії щодо статусу теології в науковому та освітньому просторі [1; 2]. У значній мірі вона зумовлена специфікою вітчизняної історії. Загальновідомо, що становлення університетської освіти в середньовічній Європі супроводжувалося включенням до її структури теологічних факультетів. Відповідно вища богословська освіта та науково-богословська атестація традиційно здійснювались також у межах університетської структури. Факультети теології організаційно вибудовувались на засадах внутрішньої автономії, хоча при цьому й перебували під патронатом різних християнських церков.

Натомість університетська система імперської Росії, складовою частиною якої виступали вищі навчальні заклади Наддніпрянської України (Харківський, Київський св. Володимира та Новоросійський університети), не передбачала в структурі останніх богословських підрозділів. Така ситуація була характерною до лютого 1917 р., коли за нових політичних реалій достатньо серйозно постало питання щодо заснування національних державних університетів.

Практична матеріалізація цієї ідеї відбулася 17 серпня 1918 р. У цей день гетьман П. Скоропадський підписав два ключових законопроекти, один із яких стосувався заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету [3]. В освітньому просторі Української держави він репрезентував не лише національний за своїм внутрішнім змістом вищий навчальний заклад, але й структурно відповідав європейським практикам організації вищої школи. Яскравим підтвердженням цього є відкриття 20 листопада 1918 р. богословського факультету [4], який функціонував із певними перервами практично до завершення визвольних змагань.

Відтак студіювання різних аспектів розвитку богословської освіти у стінах світського навчального закладу може сприяти визначенню шляхів і напрямків її реформування у сьогоденні та відповідно піднести православну теологію на суттєво інший рівень.

На жаль, архівний корпус документів з історії богословського факультету є досить обмеженим. Здебільшого це пов'язано з тим, що у період 1918–1920 рр. Кам'янець-Подільський виконував роль стратегічного прифронтового міста, в якому досить часто змінювався політичний режим та зосереджувалися численні військові формування. Тому при змінах влади багато важливих документів було втрачено, багато вивезено, а частину вочевидь знищено свідомо, як документальну базу, що могла лягти в основу звинувачення у контрреволюційній діяльності у більшовицькі часи.

Однак відсутність цінного пласту документів, у яких всебічно відображена діяльність ради богословського факультету, листування з розпорядчими та виконавчими органами навчального закладу, представниками міністерств та самоврядних інституцій, не є нездоланим бар'єром у створенні об'єктивної та системної історії структурного підрозділу, оскільки, по-перше, певна частина архівних документів все ж таки збереглася, хоча ці комплекси й розпорошені по різних архівосховищах, а, по-друге, існує значний масив взаємодоповнюючих документів, які безпосередньо чи опосередковано розкривають певні сегменти діяльності богословського факультету.

Найбільш повне розуміння процесу, пов'язаного із заснуванням у Кам'янець-Подільській вищій школі теологічної структурної ланки, дають першоджерела, що містяться у фонді 711 (Київська духовна академія) в Центральному державному історичному архіві України, м. Київ та у фонді 1071 (Міністерство сповідань Української держави) в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. У цих сховищах зберігається, зокрема, оригінальне листування між керівництвом академії та посадовими особами органів виконавчої влади (Міністерства ісповідань та Міністерства народної освіти й мистецтва), котрі були безпосередньо причетними до вирішення принципового питання, протоколи спільних засідань обох відомств, на яких розглядалися найбільш дискусійні проблеми, містяться проекти навчальних планів, розроблені представниками Київської духовної академії спеціально для богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету [5; 6].

Частина фонду Київської духовної академії (ф. 160) знаходиться на зберіганні в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Його документи дозволяють простежити розв'язання не менш важливого питання, пов'язаного з виділенням духовним навчальним закладом фахової літератури для поповнення бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету [7].

Специфіку формування професорсько-викладацької корпорації богословського факультету та труднощі, пов'язані з цим процесом, можна проаналізувати за документами, що містяться у фонді 2582 (Міністерство народної освіти УНР) ЦДАВО України. В окремих справах, сформованих за предметною приналежністю до діяльності Кам'янець-Подільського державного українського університету, можна відшукати як документи нормотворчого характеру, які на загальнодержавному рівні регулювали питання призначення кандидатів на вільні кафедри, так і документи, що проливають світло на практичне розв'язання питань, пов'язаних із організацією та забезпеченням елементів навчально-виховного процесу [8].

У фондах Головноуповноваженого уряду УНР (ф. 1131) та Міністерства сповідань УНР (ф. 1072) цього ж архіву вдалося віднайти чимало документів, які характеризують діяльність репрезентантів богословського факультету на

нівi відродження Української церкви на Поділлі, їхню активну участь в організації у Кам'янці-Подільському Кирило-Мефодіївського братства, взаємовідносини з єпископом Подільським та Брацлавським Пименом та переклад богослужбових книг на українську мову [9].

Основний пласт документальних джерел з історії богословського факультету зберігається у фонді Р-582 (Кам'янець-Подільський державний український університет) Державного архіву Хмельницької області. Особливо цінними для нас є справи № 10 та № 41. Тут містяться документи, що дають достатнє уявлення про навчальну та виховну роботу зі студентами, організацію наукового життя, формування матеріальної бази підрозділу [10]. Однак вони представлені все ж таки надто фрагментарно. Повних протоколів професорської ради факультету, що найбільше віддзеркалюють внутрішнє життя підрозділу, на жаль, не залишилося. Щоправда, частково цю проблематику можна реконструювати за оголошеннями про порядок денний засідань. Окрему цінність становлять особисті справи представників професорсько-викладацького складу факультету, хоча й вони не вирізняються широкою інформативністю [11].

Таким чином, наявний комплекс джерел з історії богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету, що зберігається в центральних та регіональних архівах, є досить розмаїтим, хоча й неповним. Та все ж він надає можливості проаналізувати усі складові, пов'язані із заснуванням структурного підрозділу, формуванням його професорсько-викладацької корпорації, організації навчально-виховного процесу та відстеженням різних сегментів багатомірної діяльності на ниві відродження Української Православної Церкви на Поділлі.

Список використаних джерел та літератури

1. *Хромець В.* Нові форми інституалізації теології в світській системі освіти України / Віталій Хромець // Філософська думка. – 2012. – Спецвип. III : Християнська теологія і сучасна філософія. – С. 241–247.
2. *Пашков К. В.* Теологія в українському університеті: pro et contra (освітнянські баталії постсекулярної доби) / К. В. Пашков // Культура України : наук. зб. / за заг. ред. В. М. Шейка. – Харків : Харків. держ. акад. культури, 2013. – Вип. 42. – С. 116–125.
3. Ухвалений Радою Міністрів Закон про заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету // Державний вістник. – 1918. – 29 серп.
4. Ухвалений Радою Міністрів Закон про заснування Богословського Факультету Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету // Державний вістник. – 1918. – 22 листоп.
5. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 711, оп. 3, спр. 3977; спр. 3998.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 1071, оп. 1, спр. 265.

7. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, ф. 160, од. зб. 2698.
8. ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 182; спр. 187; спр. 188.
9. ЦДАВО України, ф. 1131, оп. 1, спр. 10; ф. 1072, оп. 1, спр. 3; спр. 10.
10. Держархів Хмельницької обл., ф. Р-582, оп. 1, спр. 10; спр. 41.
11. Держархів Хмельницької обл., ф. Р-582, оп. 2, спр. 135; спр. 142; спр. 178; спр. 195.

Oksana Babenko, Viktor Bilous

ARCHIVE CRIMINAL FILES AS A SOURCE OF INVESTIGATING A CERTAIN EPOCH

The first archives as concentrations of religious, state, commercial, private data have originated so long ago that it is very difficult to estimate even the true age of the clay tablets, on which those data were entered. Archives are an integral system of component parts and elements, which are interconnected and have common features. The archival system of modern Ukraine tends to the definition «integral», though there is much to be done as concerns its improvement.

We share the thought of many researchers that the archival system is a derivative of the social order, political regime, national cultural traditions and is regulated by respective laws of a certain time period. It holds an essential meaning, the understanding, perception and studying of which help conceive the past, without which the present is impossible; to conceive the present to get an opportunity to avoid mistakes in building the future.

An important factor in the context of «reaching national unity and a consolidated society» is «formation of the national memory of the Ukrainian nation» by means of, in particular, «research and popularization of the historic past of the state» [6, p. 7].

Let us stop at the question of using in research of such a comparatively organized section of state archive funds as the bulk of closed criminal files, opened by the former repressive bodies of the USSR, which have been transferred from their departmental archives to the system of state archives of Ukraine in 1990-s.

«Archives of special services are not just archive documents. Their study demands a special approach, for behind every yellowed page there stands a human destiny, which is described in the dry language of the law as personal information, personal data» [7, p. 107].

Breathtaking in its sheer physical volume this bulk of sources, a basis for «new studies in national history and... research by archivists», has become «a subject of scientific conferences, theses and research activities, which, naturally, showed the leading role of this kind of sources in researching the repressive politics proper of the Soviet power» [3, p. 1].